
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 633.12:631.5:632.11(477.7)

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.12.1>

Аверчев О.В.

доктор сільськогосподарських наук, професор,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8333-2419>

Кирилов Ю.Є.

доктор економічних наук, професор,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5061-2644>

Аверчева Н.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4534-639X>

Фесенко Г.О.

аспірант,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9462-8573>

Averchev Olexander, Kyrylov Yurii, Avercheva Nataliia, Fesenko Hanna
Kherson State Agrarian and Economic University

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА РИНКУ КРУП'ЯНИХ КУЛЬТУР В УКРАЇНІ

ECONOMIC ASSESSMENT OF THE CEREALS MARKET IN UKRAINE

Сучасний етап розвитку національної економіки України відзначається високим рівнем самозабезпеченості основними видами продовольства. У 2020 р. рівень виробництва до внутрішнього використання на території України по групі зернових культур становив 323,3 %, що свідчить про перевищення виробництва у 3,2 рази над обсягами споживання на внутрішньому ринку. Круп'яна галузь, в аспекті забезпечення продовольчої безпеки країни, є стратегічно важливою складовою зернового продовольчого ринку, проте потребує вирішення ряду важливих проблем у досягненні сталого розвитку, збільшенні обсягів виробництва продукції та посиленні експортного потенціалу на світовому ринку. Виробництво круп'яної продукції залишається проблемною галуззю у зерновому підкомплексі, свідченням чого є значне коливання і високий рівень цін на основні види круп. Україна має значний потенціал сільськогосподарського виробництва, яке в змозі забезпечити галузі переробної промисловості високоякісною сировиною. Розвиток ринку круп'яних культур за рахунок нарощування об'ємів виробництва круп та удосконалення функціонування переробної галузі має прямий вплив на продовольчий потенціал країни.

Ключові слова: гречка, рис, просо, економіка, ринок, динаміка виробництва.

The current stage of development of the national economy of Ukraine is marked by a high level of self-sufficiency in basic foods. In 2020, the level of production for domestic use in Ukraine in the group of cereals was 323.3%, which indicates an excess of production 3.2 times over consumption in the domestic market. The cereal industry is a strategically important component of the grain food market in terms of food security, but needs to address a number of important

issues in achieving sustainable development, increasing production and strengthening export potential in the world market. The production of cereals remains a problematic industry in the grain subcomplex, as evidenced by significant fluctuations and high prices for the main types of cereals. Ukraine has a significant potential for agricultural production, which is able to provide the processing industry with high quality raw materials. The development of the cereal market by increasing the production of cereals and improving the functioning of the processing industry has a direct impact on the country's food potential. Cereals are an important component of the grain industry, the production of which saturates the domestic market with the necessary products. Agricultural enterprises that grow oats, buckwheat, millet, rice and provide raw materials to processing enterprises form a supply in the cereal market. Studies of the dynamics and structure of cultivation of these crops in Ukraine show that the gross harvest of buckwheat is growing on an intensive basis – with a reduction in sown areas by 11.3%, the increase in yield is 21.0%; has a tendency to reduce the gross harvest of millet (by 62.3%) under the influence of reduced sown areas and reduced yields; rice production remains stable. Growing and processing of cereals is concentrated in the eastern and central regions of Ukraine, and rice – in the south. The strategic objectives and a necessary condition for the development of the cereal market are the production of high quality grain, its rational use and providing the processing industry with raw materials in the required quantity. Grain production of cereals meets the domestic needs of the country, but the industry has prospects to enter foreign markets.

Key words: buckwheat, rice, millet, economy, market, production dynamics.

Постановка проблеми. Культура споживання круп в Україні досить висока і обумовлена їх використанням при готуванні різноманітних страв. Традиційно у раціоні українців завжди були присутні каші з різних видів круп і на сьогодні вони становлять основу продовольчого забезпечення населення.

Круп'яні культури є складовою групи зернових культур, які займають друге місце за значенням у харчуванні населення та обсягами переробки, тому їм відводиться важливе місце в агропромисловому виробництві. Виробництво зерна круп'яних культур – важлива складова спеціалізації сільськогосподарських виробників, яка спрямована на забезпечення потреб внутрішнього ринку у насінневному матеріалі, зерні для продовольчих, фуражних та технічних цілей. На сучасному етапі перед виробниками постають завдання підвищення якісних характеристик круп, створення і розширення круп'яної складової експортного потенціалу ринку зерна.

Ринок круп'яних культур – це система економічних відносин між суб'єктами ринку, які виникають у процесі виробництва, зберігання, реалізації та споживання зерна круп'яних культур в умовах вільної конкуренції та ринкового ціноутворення, широкого вибору напрямів, форм і методів реалізації продукції та державного регулювання ринку і контролю якості продукції.

Питання сучасного розвитку ринку круп'яних культур потребують наукового обґрунтування, визначення напрямів його удосконалення й збалансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження організаційно-технологічних питань вирощування круп'яних культур відображено у працях О.С. Алексеевої, О.В. Кващука, О.В. Аверчева [1–3]. Питання розвитку ринку круп'яних культур досліджували і відображали у публікаціях О.В. Нікішина, А.О. Харенко, О.В. Ульяновко [4–6]. Круп'яні культури займають важливе місце на світовому ринку продовольства і не залишаються поза увагою наукових досліджень [7–8].

Визначення завдання. Провести економічну оцінку ринку круп'яних культур в Україні та визначити пріоритетні напрями його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільше продовольче значення та поширення на вітчизняному ринку круп мають такі культури, як гречка рис і просо, вирощуванням яких займаються різні за розміром та організаційно-правовими формами господарства.

Частка посівних площ під традиційні круп'яні культури у 2020 р. у загальній площі зернових і зернобобових в усіх категоріях господарств незначна – лише 1,66% (під просо відведено – 1,04%, гречку – 0,55%, рис – 0,07%), відповідно і питома вага

виробництва зерна круп'яних культур у валовому зборі зерна ще менша – 0,63% (проса – 0,39%, гречки – 0,15%, рису – 0,09%), що свідчить про нижчий рівень урожайності, порівняно з іншими зерновими культурами [4].

Рис вирощують тільки у південних областях у спеціальних агроекологічних системах, його виробництво досить стабільне і залежить від площ рисових чеків – за 2016–2020 рр. площі посівів рису 10,5-12,7 тис. га, обсяги його виробництва залишаються на рівні 54,6-69,2 тис. т.

Динаміка показників виробництва основних круп'яних культур у 2016–2020 рр. свідчить про скорочення площі, з якої зібрано врожай гречки на 45,3%. Оскільки урожайність залишається майже на одному рівні, валовий збір гречки також зменшується 44,7% (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва круп'яних культур в Україні

Показники	Роки					2020 р. у % до 2016 р.
	2016	2017	2018	2019	2020	
Гречка						
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	153,7	185,3	113,3	69,2	84,1	54,7
Валовий збір у масі після доробки, тис. т	176,4	180,4	137,0	85,0	97,6	55,3
Урожайність, ц/га	11,5	9,7	12,1	12,3	11,6	100,9
Просо						
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	107,7	56,1	54,8	93,3	159,1	147,7
Валовий збір у масі після доробки, тис. т	189,7	84,4	80,5	169,7	256,1	135,0
Урожайність, ц/га	17,6	15,0	14,6	18,1	16,1	91,5
Рис						
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	12,0	12,7	12,6	10,5	11,2	93,3
Валовий збір у масі після доробки, тис. т	64,7	63,9	69,2	54,6	60,7	93,8
Урожайність, ц/га	53,9	50,5	54,9	52,2	54,0	100,2

Валовий збір проса у 2020 р. є рекордним і становить 159,1 тис. т, що на 47,7% більше 2016 р. Урожайність проса залишається низькою – 14,0-18,1 ц/га, що обумовлено його вирощуванням в богарних умовах, використанням в якості страхової культури при складних кліматичних умовах для інших зернових культур, відведенням під просо низькопродуктивних земель. Проте, посухостійкість даної культури позитивно впливає на обсяги його виробництва. В умовах глобального потепління розширюється ареал вирощування проса і його частка у структурі посівних площ. Крім того, позитивну динаміку має ціна на просо як на внутрішньому, так і зовнішньому ринку.

Обсяги виробництва мають прямий вплив на обсяги реалізації продукції і, відповідно, на діяльність переробних підприємств. Реалізація підприємствами основних круп'яних культур має різні тенденції. Обсяги реалізації гречки у 2019 р. майже вдвічі менші, порівняно з 2018 р. – 27,2 проти 51,5 тис. т (табл. 2).

Слід звернути увагу, що ціна реалізації гречки зросла у 2,5 рази – від 5827,8 до 14550,8 грн/т, що є наслідком скорочення обсягів виробництва при незадоволеному попиті населення, адже гречка є найбільш популярною і, при цьому, найбільш дорогою крупою. Саме на ринку гречки відзначаються значні коливання ціни через дефіцит продукції, що вплинуло на рішення держави запровадити дотації виробникам на її вирощування у розмірі 200 грн на кожний гектар зібраної площі. Проте і дотація

Таблиця 2

**Обсяги та середні ціни реалізованої підприємствами продукції
основних круп'яних культур**

Культура	Роки			2020 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	
Реалізовано підприємствами – всього, тис. т				
Гречка	51,5	66,3	27,2	52,8
Просо	41,1	55,0	96,9	235,8
Рис	27,1	28,7	25,3	93,4
Середні ціни реалізації, грн/т				
Гречка	5827,8	7158,7	14550,8	249,7
Просо	7700,2	6929,5	5974,6	77,6
Рис	7909,4	7898,7	8663,6	109,5

не вплинула на рішення аграріїв збільшити площі посіву гречки. Причини криються в особливостях вирощування даної культури, низькому рівні агротехнічних засобів, значних ризиках втрати врожаю через вплив зовнішніх кліматичних факторів.

Реалізація проса сільськогосподарськими підприємствами у 2020 р. перевищує показники 2018 р. у 2,35 рази і становить 96,9 тис. т. Ціна реалізації при цьому зменшилася від 7700,2 до 5974,6 грн/т, або на 22,4%.

Висновки. Круп'яні культури є важливою складовою зернової галузі, виробництво яких насичує внутрішній ринок необхідною продукцією. Сільськогосподарські підприємства, які вирощують овес, гречку, просо, рис та забезпечують сировиною переробні підприємства формують пропозицію на ринку круп'яних культур.

Проведені дослідження динаміки і структури вирощування даних культур в Україні свідчать, що валовий збір гречки зростає на інтенсивній основі – при скороченні посівних площ на 11,3%, приріст урожайності складає 21,0%; має тенденцію до зменшення валовий збір проса (на 62,3%) під впливом скорочення посівних площ і зниження урожайності; виробництво рису залишається стабільним. Вирощування і переробка круп'яних культур зосереджені в східних і центральних регіонах України, а рису – у південних.

Перспективи подальших досліджень. Стратегічними завданнями і необхідною умовою розвитку ринку круп'яних культур є виробництво зерна високої якості, раціональне його використання і забезпечення переробної промисловості сировиною в необхідній кількості. Обсяги виробництва зерна круп'яних культур задовольняють внутрішню потребу країни, але галузь має перспективи виходу на зовнішні ринки.

Список використаних джерел:

1. Алексеева Е.С. и др. Культура гречихи. Ч. 3. Технология возделывания гречихи. Каменец-Подольский : Издатель Мошак М.И., 2005. 504 с.
2. Квашук О.В., Сучек М.М., Хоміна В.Я., Пастух О.Д. Круп'яні культури : навч. посібник. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2013. 288 с.
3. Averchev, O., Fesenko, G. Development of the cereal market in the context of the COVID-19 pandemic. *Tavriya Scientific Bulletin: Economic Sciences*, 2021, 6: 31–43.
4. Нікішина О.В. Український ринок круп'яної продукції: сучасні тенденції та перспективи розвитку. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe (дата звернення: 19.03.2022).
5. Харенко А.О., Бурляй О.Л. Маркетингові дослідження економічної ефективності виробництва круп'яних культур в сільськогосподарських підприємствах. URL: <http://lib.udau.edu.ua/>

bitstream/123456789/862/1/%D0%9A%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%8F%D0%BD%D1%96.pdf (дата звернення: 19.03.2022).

6. Ульянченко О.В. Зерно-круп'яне виробництво як важіль підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Agroinkom/agroinkom2009-9-12/agroinkom2009-9-12_9-13.pdf (дата звернення: 19.03.2022).

7. Нісходовська О.Ю. Стан і тенденції світового та вітчизняного ринку круп'яних культур. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2017/23.pdf (дата звернення: 19.03.2022).

8. Нісходовська О.Ю. Проблеми формування та розвитку ринку круп'яних культур в Україні. URL: http://sophus.at.ua/publ/2015_10_30_kampodilsk/sekcija_section_3_2015_10_30/problemi_formuvannja_ta_rozvitku_rinku_krup_janikh_kultur_v_ukrajini/104-1-0-1593 (дата звернення: 20.03.2022).

9. Averchev O., Trukhachova K., Zhosan H. (2021) Development of a System of Effective Use of Enterprise Resources by Balancing the Effectiveness of Economic Activity in Terms of Resource Features. 11th International Conference on Advanced Computer Information Technologies, ACIT 2021 – Proceedings, P. 372–375. 15 September, 2021. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9548339> (дата звернення: 20.03.2022).

10. Averchev O.V., Kyrylov Yu.E., Fesenko G.A. (2021) The current state of buckwheat market in Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, 2(390): 113–119.

References:

1. Alekseeva E.S. ta in. (2005) *Kultura hrechkykhy*. Ch.3. *Tekhnolohiya vozdelvanyia hrechkykhy* [Buckwheat cultivation technology]. Kamenets-Podolskyi: Yzdatel Moshak M.Y., 504 p.

2. Kvashchuk O.V., Suchek M.M., Khomina V.Ia., Pastukh O.D. (2013) *Krupiani kultury* [Cereal crops]: navch. posibnyk. Kamianets-Podilskyi: PP «Medobory-2006», 288 p.

3. Averchev O., Fesenko G. (2021) Development of the cereal market in the context of the COVID-19 pandemic. *Tavriya Scientific Bulletin: Economic Sciences*, 6: 31–43.

4. Nikishyna O.V. *Ukrainskyi rynok krupianoj produktsii: suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku* [Ukrainian cereal market: current trends and prospects]. Available at: www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe (accessed 19 March 2022).

5. Kharenko A.O., Burliai O.L. *Marketynhovi doslidzhennia ekonomichnoi efektyvnosti vyrobnytstva krupianykh kultur v silskohospodarskykh pidpriemstvakh* [Marketing research of economic efficiency of cereal production in agricultural enterprises]. Available at: <http://lib.udau.edu.ua/bitstream/123456789/862/1/%D0%9A%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%8F%D0%BD%D1%96.pdf> (accessed 19 March 2022).

6. Ulianchenko O.V. *Zerno-krupiane vyrobnytstvo yak vazhil pidvyshchennia konkurentospro-mozhnosti silskohospodarskykh pidpriemstv* [Cereal production as a lever to increase the competitiveness of agricultural enterprises]. Available at: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Agroinkom/agroinkom2009-9-12/agroinkom2009-9-12_9-13.pdf (accessed 19 March 2022).

7. Niskhodovska O.Yu. *Stan i tendentsii svitovoho ta vitchyznianoho rynku krupianykh kultur* [Status and trends of the world and domestic market of cereals]. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2017/23.pdf (accessed 19 March 2022).

8. Niskhodovska O.Iu. *Problemy formuvannia ta rozvytku rynku krupianykh kultur v Ukraini* [Problems of formation and development of the cereal market in Ukraine]. Available at: http://sophus.at.ua/publ/2015_10_30_kampodilsk/sekcija_section_3_2015_10_30/problemi_formuvannja_ta_rozvitku_rinku_krup_janikh_kultur_v_ukrajini/104-1-0-1593 (accessed 20 March 2022).

9. Averchev O., Trukhachova K., Zhosan H. (2021) Development of a System of Effective Use of Enterprise Resources by Balancing the Effectiveness of Economic Activity in Terms of Resource Features. 11th International Conference on Advanced Computer Information Technologies, ACIT 2021 – Proceedings, P. 372–375. 15 September, 2021. Available at: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9548339> (accessed 20 March 2022).

10. Averchev O.V., Kyrylov Yu.E., Fesenko G.A. (2021) The current state of buckwheat market in Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, 2(390): 113–119.